

pályázatai támogatásáért:

- a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának a Fővárosi Örmény Klub működéséhez nyújtott 50 ezer Ft támogatásért,
- a Fővárosi Közgyűlés Esélyegyenlőség Alapnak a társulási iroda és diszpécserközpont működéséhez nyújtott 300 ezer Ft támogatásáért.

Mindkét szervezetünk köszönetet mond kerületi és vidéki örmény kisebbségi önkormányzatainknak és magánszemélyeknek, akik működésünket, programjainkat támogatták.

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik személyi jövedelemadójuk 1%-óval 2001-ben támogatták az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet. Az így kapott 217.809 Ft-ot az örmény-magyarörmény kultúra terjesztése érdekében a magyarörmény és tágabb közösségünk számára kulturális rendezvények, kiállítások, könyvkiadások, konferenciaszervezés költségeire fordítottuk.

Valamennyi támogatóknak és minden kedves olvasónknak kívánunk kegyelemben teljes, békés, boldog karácsonyi ünnepeket, eredményes újesztendőt.

EÖGYKE - BÖKÖT - Szerkesztőség

*****

Kappadókia az ősi keresztény központ

A mai Törökország kellős közepén található egy hely, ahol a természet szeszélye és a mindenáron való túlélésért munkálkodó emberi akarat valami egészen varázslatosat hozott létre.

Kappadókiában, a végtelen és kietlen Anatóliához képest alig 100 kilométeres átmérőjű területen a sokmillió évvel ezelőtti vulkáni működés, majd az azt követő lassú erózió lélegzetelállító és változatos sziklaformációk sokaságát hozta létre. Ezek közül a legizgalmasabbak a legnagyobb számban *Zelve* falucska környékén találhatóak. A jellegtelen tájból egyszer csak egy kőrengetegbe jutunk, ahol sokszor hihetetlenül magas, szinte teljesen szabályosan hengeres alakú kőoszlopok merednek a magasba, sokszor 20-30 méteres magasságba is.

A népnyelv "tündéri kéményeknek" nevezte el őket, láthatjuk hatalmasra nőtt gombának is, meg másnak is, fantázia kérdése csak az egész. Az egykori vulkáni tevékenység miatt lávával, vulkáni hamuval borított területet a földrengések összetördelték, a folyók medreket vágtak maguknak, az esők, szelek, homokviharok pedig mívesre koptatták.

Ahol a felszíni kőzet nagyon kemény volt, ott alatta megőrződött az alsó, puhább anyag is, míg mellette elkopott. Így jöttek létre a kőtornyok, fejükön takaros kalappal és dacolnak annyi évezred óta az idővel. Néhol magányos kőhengert látunk, máshol egy kőkúp tetején csücsülnek a kalapos gombák, ismét másutt egymásnak támaszkodó "gombatenyészetek" jöttek létre, esetleg szinte túhegy tetején egyensúlyoz a kősapka...

A mellettük levő meredek hegyoldal még egybefüggő, de teljesen hasonló kőrétégződéseivel egyértelműen mutatják, hogy miből alakult ilyené a táj.

A kőtornyok között pedig mézédés szőlő kúszik a földön, a fák roskadoznak a sárgálló kajsziaracktól, ami a hőség és a szárazság miatt az aszalt gyümölcs leírhatatlanul finom édességével ajándékoz meg. Dehát hol is legyen máshol ilyen finom a kajszi, ha nem az őshazájában? Hiszen a nevét is a közeli Kayseri városról, Kappadókia ősi fővárosáról kapta... Ahol beszűkül a kiszáradt folyóvölgy, ott a szabadtéri múzeumban a sziklaalakzatok mellett

már az emberi alkotások is szembetűnőek. Hatalmas, leszakadt kőtömbök, függőleges, szinte teljesen sima sziklafalak, felszíni cseppkőképződményre hasonlító sziklakúpok - és bennük a legkülönbözőbb magasságokban feketéllő nyílások, barlanglakások és barlangszentélyek bejáratai.

Akkurátusan megfaragott lépcsők, boltíves átjárók, ablaknyílások, itt-ott a nyílások kerete képen geometrikus mintájú, egyszínű, ősi szimbolikus festések - valamicske kényelem az emberi élethez, vagy inkább túléléshez.

Hogy kik építették mindezt?

Azok a környékbeli keresztények, akik a Kr. u. IV-VI. században az idegen támadások, arab inváziók miatt e völgyekbe húzódtak vissza úgy, hogy a VIII-IX. századra tízezres lakosságú településeket hoztak létre így, a sziklába vájva. Kappadókia ugyanis az egyik legősibb keresztény központ. A Kr. e. IV. századtól virágzó, önálló kappadókiai királyságot Tiberius császár csatolja a Római Birodalomhoz Kr. u. 17-ben. A főváros, a mai Kayseri, a császár tiszteletére Cezarea néven bibliai település, ahol már ebben a században jelentős számú keresztény él.

Cavusin falucskájának közepén emelkedik az a hatalmas szikla, amelyet át- meg átjárnak a barlangjáratok. Mivel a szikla egyik fele leszakadt, így mindezt keresztmetszetben láthatjuk. 20-30 méteres magasságban tátong az a nyílás is, amely a Keresztelő Szt. János-templom bejárata. Építészeti szempontból ez az egyik legizgalmasabb kappadókiai barlangszentély. Hatalmas, háromhajós bazilika, félköríves, robusztus oszlopsorokkal a főhajó és a mellékhajók között, diadalív, félköríves záródású szentély. Minden kulissza pontosan úgy kialakítva, ahogy ez egy épített templomhoz "dukál", miközben persze mindez a sziklából kivájva jött létre. Az itt található VI. századi freskók, sajnos, elég rossz állapotúak, ám nagy jelentőségűek, mert a legkorábbiak közé tartoznak. Itt a sziklák között egykori lakások simára csiszolt falú helyiségeit is bejárhatjuk, ahol sokfelé a mennyezeten, a sarkokban egyszerű, ám mégis szépen díszítő faragások találhatók. Cavusin szélén a függőleges sziklafalban pedig X. századi freskókkal gazdagon díszített templom nyílik. A külső falon Mihály és Gábrriel arkangyal mellett a pünkösdi esemény látható, amikor a Szentlélek vöröslő lángnyelv formájában alászáll az apostolokra. A templombelsőnek pedig a teljes falfelületét rendkívül finom rajzolatú, színpompás freskók borítják, amelyek részletezően mutatják be Jézus születésének és szenvedésének történetét, a boltozaton pedig az Uralkodó Krisztus jelenik meg. Kappadókiai viszonylatban is jelentős kincs ez, mivel a X. század közepéről még itt is csak viszonylag kevés falkép maradt meg ilyen jó állapotban.

A keresztény művészetnek rendkívüli értékei ezek a kappadókiai sziklatemplomok és a bennük található freskók, mivel a bizánci művészet igen korai fázisát mutatják be, még azt az időszakot, amely az "ortodoxia" merevvé és fejlődésképtelenné válása előtt élt. Ennek a művészetnek a gyökerei között talán a legjelentősebb az örmény eredet, nemcsak amiatt, mert az itt élő számos népcsoport között jelentős részben voltak megtalálhatóak az örmény keresztények, hanem azért is, mivel az akkor már többszáz éves örmény kereszténység művészeti és kulturális szempontból is jelentősen hatott.

Itt, az egyébként terméketlen Kappadókiában, az iszlám tengerben is fennmaradhatott egészen a XX. század elejéig a keresztény élet, hiszen az utolsó görög szerzeteseket csak a modern Törökország megalakulásakor űzték el. Mivel a terület kimaradt a modernizáció áramlataiból, ezeket a sziklatemplomokat és festményeiket nem is nagyon pusztították az évszázadok során. Megdöbbentő, hogy sokszor egészen kis területen sokasodnak a szebbnél szebb kincseket rejtő szentélyek. Különösen igaz ez Göreme esetében, ahol alig pár lépés választja el egyik csodát a másiktól. Mindenképpen kiemelendő a (török) népnyelv szerint Almás-templomnak (Elmalı kilise) és Sötét templomnak (Karanlık kilise) nevezett barlang színpompás és lenyűgöző freskóegyüttese. Általánosan elmondható a falképekről, hogy nagy elbeszélőkedv jellemzi a ciklusokat, kifejezetten mozgalmasak, oldottak az ábrázolások,

változatos és dekoratív a színhasználat, amely azonban olykor a mai megvilágításban furcsának tűnhet, ugyanis a színárnyalatokat az akkori "alig-világításhoz" tervezték. Nagy érték az is, hogy olykor olyan ábrázolások is visszatérnek, amelyek még apokrif szövegek alapján készültek, nem kerültek be az Európában keleten vagy nyugaton szokásos ikonográfiába ill. a kanonizált evangéliumokba.

Ilyen mozzanat például Mária próbája, amely az Angyali üdvözlésben szereplő fogantatás hitelességét vizsgálja; Jézust a júdáscsók után sokszor nyakára kötelet vetve, megalázóan, szinte állat módjára vonszolják,

Érdekes, hogy a képek eléggé szertelenül, látszólag minden rendező elv nélkül helyezkednek el. Bizonyítható és egyes esetekben bizonyított is, hogy a szentélyekben az év megfelelő időszakában beeső fény értelmezi az összefüggéseket.

E tény azért nagy jelentőségű számunkra, mivel a Kárpát-medence magyar kultúrájában még évszázadokkal később is készültek hasonlóan értelmezhető falképegyüttesek (pl. Veleméren). Két különböző festészeti kultúra egymás mellett élésére jó példa a Szt. Borbála-templom. A bejárattal szemközti falon két lovagszent, Szt. György és Szt. Teodor néz szembe egymással, akik így párban máshol is gyakran jelennek meg. Minden más díszítés egységesen vörös színű, egyszerű, ám nyilván szimbolikus ábrázolások, geometrikus mintájú keretező ornamentikák és egyéb archaikus jelek, amelyeknek egykor egyértelmű volt a jelentéstartalmuk.

Ez a festés itt Kappadókiában számos helyen visszatér. E kétféle festési mód oka, hogy az itteni kultúra virágkorának kezdetén már önként vagy kényszerűen, ám együtt élt egymás mellett a képrombolók és a képimádók irányzata. Ezek nem túl dicséretes harcának Theodóra császárnő vetett véget 842-ben, amikor betiltotta a képimádás üldözését.

A látogatók számára megnyitott helyeken kívül izgalmas felfedezéseket is tehetünk, ha lemerünk térni a turistacsapásokról. A különösen gazdagon díszített Rejtett templom (Tokali kilise) felett rejtőzködik például Szt. Eusztathiosz temploma, ahol megéri áttornászni magunkat a lezáró rácson, hiszen a sok-sok evangéliumi jelenet kissé töredékesebben, ám teljesen restaurálatlanul, eredeti állapotban látható.

Valamiképpen megdöbbenő az az akarat, hogy ilyen, földművelésre alig alkalmas kietlen vidéken, ilyen barlanglakásokban emberek tízezrei éltek. Bár a vállalkozóbb romantikus lelkek, akik szállásul valamelyik göremei panzió barlanghelyiségét választják, megtapasztalhatják, hogy milyen áldás egy ilyen hely, ahol az irgalmatlan nyári forróságban is kifejezetten kellemes a klíma.

Hogy a kényszer és az emberi akarat mire képes, mutatják a föld alatti városok, pl. Derinkuyu is, amely jellegtelen fennsíkos területen található 1355 méteres tengerszint feletti magasságban. Nevét ("mély kút") arról az 52, átlagosan 100-120 méter mély szellőzőaknárról kapta, amely a hatalmas, föld alatti település levegő-ellátását biztosította. Megdöbbenő, hogy 55 méteres mélységig 8 szint kialakításával 25 ezer négyzetméteres alapterület jött létre, majd 30 kilométernyi közlekedőfolyosóval. Volt idő, amikor legalább 20 ezer keresztény élt itt! A kereszt alaprajzú templom, a lakóhelyiségek mellett a védelmi kapuzár is figyelemre méltó: a hatalmas, vastag, malomkő-szerű követ a folyosó két oldalán nyíló kis helyiségekből könnyedén a járatba gördíthették, ami aztán a kívülről, szemből támadó ellenség számára mozdíthatatlan volt.

Az eddigi természeti szépségektől merőben különbözik az Ihlara-völgy, amely a Melediz-patak kanyonja. A kietlen fennsíkos területen kanyarog 14 kilométeres hosszúságban, lent 50-80 méteres mélységben pedig - mivel ott az éltető víz - burjánzik a növényzet. Ha már lent

vagyunk, szinte vadregényes a táj, hatalmasak a függőleges falak, egykor leszakadt óriási sziklák. Fenséges a környezet, nem kell ilyen élményért az agyonreklámozott Amerikába menni. És a természet mellett az ember itt is alkotott: a völgyben 4535 (!) barlang található, köztük 105 templom, amelyből eddig 31-et már feltártak. És a sokszor igen finoman faragott templomok nagy része, persze, itt is IX-XI. századi falképekkel gazdagon díszített. A számtalan szebbnél szebb részlet, a részletesen elmesélt bibliai történet közül feltétlenül kiemelendő a Kígyós templom (Yilanli kilise) X. századi Utolsó ítélete, amelynek naturalista pokolábrázolásában találhatóak azok a kígyók, amelyekről a templom a nevét kapta.

A legkülönlegesebb ábrázolás azonban a Fa alatti templomnak (Agacalti kilise) az a képe, ahol a kis Jézus imáadására megérkeznek a bölcsék: nekik azonban semmi közük a későbbi idők három királyaihoz, mégcsak nem is jólszituált, rangjuknak megfelelően díszes ruhás tudósok, hanem azok, akik valójában voltak: mágusok, akik ott táncolnak csúcsos süvegben, földig érő lepellel borítva, kerek, dobolásra szolgáló zeneszerszámmal a kézben, nyilvánvaló révületben. Különleges ábrázolás, rendkívül ritka, példátlan csak azért nem nevezhetjük, mert analógiái megtalálhatók Európában, természetesen - mint különleges, a keresztény fővonulatba nem illeszkedő ábrázolások esetén oly sokszor - a Kárpát-medencében.

Szöveg és fotók:

Horváth Zoltán György

*****

Karácsonykor összegyűlik az év...

Elgondolkodtató, hogy a humanitárius szervezetek - például a Nemzetközi Vöröskereszt - emberei, akik különféle háborús vidékekre járnak, hogy élelmet, gyógyszert, segítséget vigyenek, hogy orvosi ellátást biztosítsanak, nem csak a sebkötözést és a vérnyomásmérést tanulják. Olyan világ ez, hogy az orvosok, ápolók elutazás előtt külön tanfolyamon ismerkednek a modern kézfegyverekkel: tudniuk kell, melyik milyen sebet üt, tudniuk kell, hogy ha "csak úgy" belelövöldöz valaki a civil járókelőkbe (s hányszor megtörténik ez az úgynevezett kis, helyi háborúban!), általában - világtájtól, országtól függően - milyen kalibereket használnak, hogyan hatol be a lövedék és miként roncsolja a kiszolgáltatott emberi testet...

A segítséget vivő akarva-akaratlan, de kénytelen foglalkoznia a pusztítás tudományával. Hála Istennek, más szemszögből és másért csinálja, mint azok, akik pusztítanak...

Uszama ben Herosztratosz

A cím öszvér: Uszama (eredetileg így ejtik), vagy Oszama (mi ilyen alakban félünk tőle) egy jelenkori alak.

De Herosztratosz?

Hát, görög suszter volt, Kr. előtt 356-ban felgyújtotta az efezoszi Artemisz-templomot, hogy híressé legyen. (Honfitársai ugyan kiadták az ítéletet, miszerint halál jár a neve említéséért..

mégis, majdnem két és félezer év óta ismerjük. Tehát: sikerült neki.)

Így már talán megbocsátható az öszvér cím.

Uszama ben Herosztratosz kitalálta és meghagyta, hogy repüljenek bele a WTC két tornyába. A két, százvalahány emeletes épület összeomlott, sokezen meghaltak, a világ fél, Herosztratosz bin Laden bujkál. A búvóhelyeül szolgáló országra légicsapásokat mérnek, satöbbi. Herosztratosz-Uszama előbb-utóbb meg fog halni. Ha nem ölik meg, akkor végez vele a betegség, a vénség, vagy valamelyik sértődött testőre.

Közben megszólaltak a hangok: "Igen, de Amerika... a góg, ahogyan ők az egész világot... igen, de az, ahogyan ők másokat nyomorba... hogy ők minden felett ítélkezni akarnak, meg a gazdasági hatalmuk, meg az, hogy..." - akármí.